

НОВИТЕ УЛОГИ НА ГРАЃАНСКИОТ СЕКТОР ВО ПРОМЕНЛИВО ОПШТЕСТВО

Андон ДАМОВСКИ

докторанд, Институт за социологија, Филозофски факултет,
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје, Северна Македонија
e-mail: andon_damovski@hotmail.com
ORCID ID: 0009-0000-4328-0581

Апстракт

Современите општества сè повеќе се обликувани од брзи социјални, економски, политички и технолошки трансформации кои суштински ги рedefинираат традиционалните односи помеѓу државата, пазарот и граѓаните. Процеси како што се глобализацијата, дигитализацијата, демографските промени, миграцијата, економската неизвесност и растечките социјални нееднаквости создаваат нови социјални ризици и бараат пофлексибилни и поиновативни одговори. Во такви околности, граѓанскиот сектор се јавува како значаен фактор во адресирањето на сложените општествени потреби и придонесувањето кон демократскиот и социјалниот развој. Целта на овој труд е да ги анализира новите улоги на граѓанскиот сектор во променливо општество, со посебен акцент на функциите кои ги надминуваат традиционалните форми на застапување и хуманитарно дејствување. Трудот поаѓа од тезата дека граѓанските организации денес сè повеќе дејствуваат како даватели на услуги, социјални иноватори, посредници помеѓу граѓаните и институциите, мобилизатори на локалните заедници и партнери во процесите на креирање јавни политики. Трудот се темели врз квалитативна анализа на релевантна литература од областа на социологијата, социјалната политика и студиите за граѓанско општество, како и на современи дебати за општествените промени. Посебно внимание се посветува на посттранзициските општества, вклучително и Северна Македонија, каде што граѓанскиот сектор се развиваше во специфични политички, економски и

институционални услови. Сознанијата укажуваат дека граѓанските организации значајно придонесуваат кон социјална кохезија, поддршка на ранливи групи, партиципативно управување, локален развој и јакнење на демократската култура. Во исто време, тие се соочуваат со предизвици како финансиска зависност, политички притисоци, ограничена јавна доверба и зголемени барања за професионализација. Трудот заклучува дека идната релевантност на граѓанскиот сектор зависи од неговата способност да се приспособува на променливите општествени услови, притоа, зачувувајќи ја автономијата, легитимноста и јавната мисија.

Клучни зборови: *граѓански сектор, општествени промени, демократија, учество, социјална политика*

THE NEW ROLES OF CIVIL SOCIETY IN A CHANGING SOCIETY

Andon DAMOVSKI

PhD Candidate, Institute of Sociology, Faculty of Philosophy,
Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, North Macedonia

e-mail: andon_damovski@hotmail.com

ORCID ID: 0009-0000-4328-0581

Abstract

Contemporary societies are increasingly shaped by rapid social, economic, political, and technological transformations that substantially redefine the traditional relations between the state, market, and citizens. Processes such as globalization, digitalization, demographic change, migration, economic uncertainty, and growing social inequalities create new social risks and demand more flexible and innovative responses. Within such circumstances, civil society emerges as an important actor in addressing complex societal needs and contributing to democratic and social development. The aim of this paper is to analyze the new roles of civil society in a changing society, with particular emphasis on functions that go beyond traditional advocacy and humanitarian engagement. The paper argues that civil society organizations today increasingly act as service providers, social innovators, mediators between citizens and

institutions, mobilizers of local communities, and partners in public policy-making processes. The paper is based on a qualitative analysis of relevant literature in sociology, social policy, and civil society studies, as well as contemporary debates on social change. Particular attention is given to post-transition societies, including North Macedonia, where civil society has developed under specific political, economic, and institutional conditions. The findings indicate that civil society organizations contribute significantly to social cohesion, support for vulnerable groups, participatory governance, local development, and the strengthening of democratic culture. At the same time, they face challenges such as financial dependence, political pressures, limited public trust, and increasing demands for professionalization. The paper concludes that the future relevance of civil society depends on its capacity to adapt to changing environments while preserving autonomy, legitimacy, and public mission.

Keywords: *Civil Society, Social Change, Democracy, Participation, Social Policy*

1. БОБЕД

Современите општества се соочуваат со динамични и комплексни трансформации кои суштински ги менуваат традиционалните општествени структури, институционалните односи и механизмите на социјална интеграција. Процесите на глобализација, дигитализација, демографски промени, миграции, економска несигурност и растечки социјални нееднаквости создаваат нови социјални ризици и предизвици кои сè потешко можат да бидат адресирани исклучително преку класичните институционални механизми на државата. Во такви околности, современите демократски општества се карактеризираат со потреба од поголема соработка помеѓу државата, пазарот и граѓаните, при што граѓанскиот сектор сè повеќе добива значајна улога во процесите на социјален развој, демократска партиципација и заштита на јавниот интерес.

Промените во концептот на државата на благосостојба, особено во услови на економски и политички кризи, дополнително придонесоа кон редефинирање на улогата на граѓанските организации. Наместо да бидат перципирани исклучително како субјекти на хуманитарна помош или граѓанско застапување, современите организации на граѓанскиот сектор

денес сè повеќе се јавуваат како даватели на социјални услуги, партнери во креирањето јавни политики, мобилизатори на локалните заедници и посредници помеѓу институциите и граѓаните. На тој начин, граѓанскиот сектор претставува важен фактор во јакнењето на социјалната кохезија, демократската култура и партиципативното управување.

Посебно значење ова прашање има во посттранзициските општества, каде процесите на политичка и економска трансформација создадоа специфични услови за развој на граѓанскиот сектор. Во Северна Македонија, развојот на граѓанските организации беше тесно поврзан со процесите на демократизација, европеизација и реформите во системот на социјална заштита.

Развојот на граѓанското општество во Северна Македонија е предмет на бројни домашни истражувања кои укажуваат дека граѓанскиот сектор има значајна улога во процесите на демократизација, јавна партиципација и европска интеграција. Според Кацарска (2020), граѓанските организации претставуваат важен посредник помеѓу граѓаните и институциите, но, истовремено, се соочуваат со предизвици поврзани со финансиската одржливост и влијанието на политичкиот контекст. Слично на тоа, Марковиќ (2020) укажува дека развојот на граѓанскиот сектор во Македонија е тесно поврзан со процесите на институционални реформи и градење демократска култура.

Истовремено, граѓанскиот сектор се соочува со бројни предизвици поврзани со финансиска зависност, политички влијанија, ограничена јавна доверба и зголемени барања за професионализација и институционална одговорност.

Предмет на овој труд се новите улоги на граѓанскиот сектор во услови на современи општествени промени. Целта на трудот е да се анализира трансформацијата на улогата на граѓанските организации и нивното современо значење во процесите на социјален и демократски развој. Основната теза од која поаѓа трудот е дека граѓанскиот сектор денес претставува значаен општествен актер кој, покрај традиционалните функции на застапување и хуманитарно дејствување, сè повеќе презема улоги поврзани со обезбедување услуги, социјални иновации, локална мобилизација и учество во креирањето на јавни политики.

Трудот се темели врз квалитативна анализа на релевантна научна литература од областа на социологијата, социјалната политика и студиите за граѓанско содружништво, како и анализа на современи научни и општествени дебати поврзани со трансформацијата на граѓанскиот сектор во современите општества.

2. Граѓанскиот сектор во контекст на современите општествени промени

Современите општества се карактеризираат со длабоки структурни, економски, политички и културни трансформации кои значително влијаат врз начинот на функционирање на институциите, социјалните односи и механизмите на социјална интеграција. Процесите на глобализација, технолошки развој, демографски промени и економска либерализација создаваат нови општествени околности во кои традиционалните модели на државно управување и социјална заштита се потешко одговараат на комплексноста на современите социјални потреби (Beck, 1992; Castells, 2010).

Во рамките на овие трансформации, современата социјална држава се соочува со сериозни предизвици поврзани со финансиската одржливост, растечките социјални ризици и зголемените очекувања на граѓаните за квалитетни и достапни услуги. Во услови на економски кризи, фискални ограничувања и реструктурирање на јавниот сектор, се развиваат нови модели на социјална политика кои подразбираат поголема вклученост на различни општествени актери во процесите на социјална заштита и јавни услуги (Esping-Andersen, 1990; Pierson, 2001).

Токму во овој контекст се развива концептот на „welfare mix“, кој подразбира поделба на одговорностите помеѓу државата, пазарот, семејството и граѓанскиот сектор во обезбедувањето социјална благосостојба (Evers & Laville, 2004). Ваквиот пристап претставува значајна трансформација на традиционалниот модел во кој државата била доминантен носител на социјалната политика. Современите системи на социјална заштита се повеќе се темелат врз принципите на плурализам, децентрализација и деинституционализација, при што граѓанските организации добиваат нови улоги и одговорности во обезбедувањето услуги и поддршка за ранливите категории граѓани (Powell & Geoghegan, 2004).

Промените во современите општества придонесоа и кон редефинирање на улогата на граѓанскиот сектор. Наместо да биде сфатен исклучително како простор на доброволно здружување и граѓански активизам, граѓанскиот сектор денес се повеќе се јавува како значаен општествен актер кој активно учествува во креирањето јавни политики, обезбедувањето социјални услуги, мобилизацијата на локалните заедници и заштитата на јавниот интерес (Salamon, 1995). Граѓанските организации се почесто се вклучуваат во области како социјална заштита, здравство, образование, човекови права, локален развој и социјална инклузија, што укажува на проширување на нивната општествена улога и институционално значење.

Од особено значење е фактот што современите демократски општества сè повеќе го препознаваат граѓанскиот сектор како посредник помеѓу граѓаните и институциите. Според Хабермас (Habermas, 1996), граѓанскиот сектор претставува важен сегмент на јавната сфера преку кој граѓаните можат да ги артикулираат своите интереси, потреби и барања. Во таа смисла, граѓанските организации придонесуваат кон развојот на партиципативната демократија, јакнењето на социјалниот капитал и зголемувањето на граѓанската вклученост во јавниот живот (Putnam, 2000). Дополнително, развојот на граѓанското содружништво е тесно поврзан со трансформациите на демократските системи и промените во концептот на управување. Во современите општества, традиционалните хиерархиски модели на управување постепено се заменуваат со модели на „governance“, кои подразбираат поголема вклученост на различни општествени актери во процесите на донесување одлуки и креирање јавни политики (Rhodes, 1996). Во такви услови, граѓанските организации стануваат важен партнер на институциите, но и коректив на јавните политики и застапник на интересите на различни социјални групи.

Современите научни дебати укажуваат на тоа дека граѓанскиот сектор има значајна улога во создавањето и одржувањето на социјалниот капитал. Според Патнам (Putnam, 2000), мрежите на доверба, соработка и граѓанско учество претставуваат клучен предуслов за развој на демократските општества и ефикасни институции. Во таа смисла, граѓанските здруженија не придонесуваат само кон обезбедување услуги, туку и кон јакнење на солидарноста, локалната поврзаност и чувството на општествена одговорност. Истовремено, современите општества се соочуваат со растечка криза на институционална доверба, политичка поларизација и социјална фрагментација. Намалената доверба во политичките институции, администрацијата и традиционалните форми на политичко претставување создава простор за поголемо граѓанско организирање и алтернативни форми на општествено дејствување (Giddens, 1998). Во вакви околности, граѓанското содружништво сè повеќе се јавува како простор за артикулација на јавните интереси, заштита на човековите права и поттикнување на граѓанската партиципација.

Значајно влијание врз развојот на граѓанскиот сектор има и процесот на европеизација, особено во постсоцијалистичките и посттранзициските држави. Европските интегративни процеси придонесоа кон јакнење на нормативната и институционалната позиција на граѓанските организации, особено преку промоција на демократско управување, човекови права, социјална инклузија и партнерство помеѓу државата и граѓанскиот сектор (Lewis, 2001). Сепак, ваквите процеси отвораат и дилеми поврзани со зависноста од меѓународни донатори, професионализацијата на организациите и ризикот од оддалечување од автентичните потреби на локалните заедници.

Во посттранзициските општества, развојот на граѓанскиот сектор добива дополнителна специфичност. Во земјите од Југоисточна Европа, вклучително и Северна Македонија, граѓанскиот сектор се развиваше паралелно со процесите на демократизација, пазарна трансформација и европеизација (Howard, 2003). Во тој процес, граѓанските организации често добиваа значајна улога во имплементацијата на реформите, обезбедувањето услуги и промоцијата на демократските вредности. Истовремено, граѓанскиот сектор се соочуваше со предизвици како финансиска зависност од донатори, политички влијанија, институционална нестабилност и ограничена јавна доверба. Во тој контекст, современиот граѓански сектор се наоѓа помеѓу потребата за институционална соработка и стремежот кон зачувување на автономијата и критичката улога во општеството. Токму оваа двојна позиција претставува една од најзначајните карактеристики на современите граѓански организации и едно од клучните прашања во современите социолошки и социјално-политички анализи.

Оттука, современите општествени промени создаваат услови за трансформација на граѓанскиот сектор од традиционален облик на граѓанско организирање во комплексен општествен актер со повеќеслојни функции и одговорности. Токму затоа, анализата на новите улоги на граѓанскиот сектор претставува значајно прашање за современата социологија и социјална политика, особено во услови на растечка комплексност на социјалните проблеми и потреба од поинклузивни и пофлексибилни модели на општествено управување.

3. Новите улоги на граѓанскиот сектор

Современите општествени промени суштински ја трансформираа улогата на граѓанскиот сектор во современите демократски општества. Додека традиционално граѓанските организации, најчесто, се поврзуваа со хуманитарни активности, доброволно здружување и застапување на одредени интереси, денес нивната улога станува значително поширока и покомплексна. Во услови на растечки социјални ризици, институционални ограничувања и потреба од пофлексибилни модели на социјална поддршка, граѓанскиот сектор сè повеќе се јавува како важен партнер во процесите на социјален развој, демократско управување и обезбедување услуги од јавен интерес (Salamon, 1995).

Една од најзначајните современи улоги на граѓанскиот сектор е неговото дејствување како давател на социјални услуги. Во многу држави, особено во услови на реформи на социјалната држава и процеси на деинституционализација, граѓанските организации преземаат активности поврзани со обезбедување услуги за ранливи категории граѓани, како што се лица со попреченост, стари лица, деца без родителска грижа, жртви на

насилство, лица во социјален ризик и други ранливи групи (Evers & Laville, 2004). Овие организации често нудат услуги кои се пофлексибилни, подостапни и поблиски до реалните потреби на локалните заедници.

Во контекст на современите социјални политики, граѓанските организации сè повеќе се јавуваат и како социјални иноватори. Тие развиваат нови модели на поддршка, локални иницијативи и community-based services кои имаат за цел да обезбедат поинклузивен и похуман пристап во обезбедувањето социјална грижа. Социјалните иновации особено добиваат значење во услови кога класичните институционални системи не успеваат целосно да одговорат на комплексноста на современите социјални проблеми (Moulaert et al., 2013). Во таа смисла, граѓанскиот сектор претставува простор за развој на алтернативни модели на солидарност, поддршка и општествена мобилизација.

Покрај обезбедувањето услуги, современiot граѓански сектор има значајна улога како посредник помеѓу граѓаните и институциите. Граѓанските организации често дејствуваат како канал преку кој различни социјални групи ги артикулираат своите интереси, потреби и барања пред институциите на системот. На тој начин, тие придонесуваат кон развојот на партиципативната демократија, јакнењето на јавниот дијалог и зголемувањето на граѓанското учество во процесите на донесување одлуки (Habermas, 1996). Нивната улога како посредник е особено значајна во општества каде постои ниска доверба во институциите и ограничена граѓанска вклученост.

Современите граѓански организации имаат и значајна мобилизациона функција во локалните заедници. Преку волонтерски активности, мрежи на соработка, локални иницијативи и различни форми на граѓански активизам, тие придонесуваат кон јакнење на социјалниот капитал и локалната солидарност (Putnam, 2000). Граѓанскиот сектор на тој начин претставува важен фактор за развој на локалната демократија и поттикнување на чувството на заедништво и општествена одговорност.

Дополнително, во современите демократски системи граѓанскиот сектор сè почесто се вклучува во процесите на креирање јавни политики. Граѓанските организации учествуваат во јавни расправи, консултативни процеси, работни групи и различни форми на институционална соработка со државните органи. Преку овие механизми тие влијаат врз креирањето, имплементацијата и евалуацијата на јавните политики, особено во областа на социјалната заштита, човековите права, образованието и локалниот развој (Lewis, 2001). Ваквата улога придонесува кон поголема транспарентност, инклузивност и демократска легитимност на јавните политики.

Во современите услови, трансформацијата на граѓанскиот сектор е тесно поврзана со процесите на професионализација и институционализација. Зголеменото вклучување на граѓанските

организации во обезбедувањето социјални услуги доведе до потреба од развој на професионални стандарди, лиценцирање, мониторинг и евалуација на услугите. На тој начин, граѓанските организации постепено се трансформираат од претежно волонтерски и активистички структури во организации со професионализиран кадар, административни процедури и комплексни организациски капацитети (Salamon & Anheier, 1997).

Особено значајни се процесите на деинституционализација и развој на услуги во заедницата, кои придонесоа кон поголемо учество на граѓанските организации во системот на социјална заштита. Наместо доминација на институционалната грижа, современите социјални политики сè повеќе се ориентираат кон услуги кои се обезбедуваат во локалната заедница и се насочени кон социјална инклузија и активно учество на корисниците (Gilbert, 2002). Во такви услови, граѓанските организации често претставуваат флексибилен механизам за обезбедување услуги кои институциите не можат целосно да ги реализираат.

Во Република Северна Македонија, реформите во системот на социјална заштита отворија простор за поголемо институционално вклучување на граѓанскиот сектор. Податоците од истражувањата на Македонскиот центар за меѓународна соработка (МЦМС) покажуваат дека граѓанските организации во Македонија имаат значајна улога во обезбедувањето услуги за заедницата, застапувањето на интересите на граѓаните и поттикнувањето на локалниот развој. Истражувањата, исто така, укажуваат дека граѓанскиот сектор се соочува со предизвици поврзани со ограничени финансиски ресурси, зависност од донаторски средства и потреба од јакнење на организациските капацитети.

Воведувањето на лиценцирање на давателите на социјални услуги создаде нови услови за професионализација и институционално позиционирање на граѓанските организации. Истовремено, овие процеси отворија и бројни дилеми поврзани со автономијата на организациите, административните оптоварувања и зависноста од јавните финансиски механизми.

Современите промени влијаат и врз карактерот на односите помеѓу самите граѓански организации. Додека традиционално граѓанскиот сектор се поврзуваше со солидарност, заедништво и колективна акција, денес сè почесто се забележуваат процеси на конкуренција за финансиски ресурси, проекти и институционална поддршка. Ваквите процеси можат да придонесат кон подобрување на ефикасноста и квалитетот на услугите, но, истовремено, создаваат ризик од фрагментација, конфликтност и губење на солидарниот карактер на граѓанското организирање.

Дополнителен предизвик претставува и прашањето на политизацијата на граѓанскиот сектор. Во одредени општествени контексти, граѓанските организации можат да бидат изложени на

политички притисоци, инструментализација или селективна институционална поддршка, што влијае врз нивната автономија и јавна легитимност. Оттука, современиот граѓански сектор постојано се наоѓа помеѓу потребата од институционална соработка и потребата да ја зачува својата независна и критичка општествена улога.

Во посттранзициските општества, вклучително и Северна Македонија, новите улоги на граѓанскиот сектор добиваат дополнителна специфичност. Процесите на децентрализација, плурализација и реформи во системот на социјална заштита придонесоа кон поголемо институционално вклучување на граѓанските организации во обезбедувањето социјални услуги и спроведувањето јавни политики. Особено во последните години, граѓанските организации во Македонија сè почесто се јавуваат како лиценцирани даватели на социјални услуги, партнери на институциите и носители на различни форми на локална поддршка и социјална инклузија.

Со тоа, новите улоги на граѓанскиот сектор не претставуваат само проширување на неговите функции, туку и суштинска трансформација на неговата позиција во современото општество. Граѓанските организации денес се јавуваат како комплексни општествени актери кои, истовремено, обезбедуваат услуги, мобилизираат заедници, посредуваат помеѓу граѓаните и институциите и учествуваат во процесите на демократско управување и социјален развој. Токму оваа трансформација претставува едно од најзначајните прашања во современите социолошки и социјално-политички анализи на граѓанското општество и современите системи на социјална политика.

Дополнително, современите технологии и дигиталната комуникација значително влијаат врз трансформацијата на граѓанскиот сектор и начините на негово дејствување. Развојот на социјалните мрежи, дигиталните платформи и онлајн активизмот овозможи побрза мобилизација на граѓаните, поголема видливост на општествените проблеми и поефикасна комуникација помеѓу организациите и јавноста (Castells, 2010). Во современи услови, граѓанските организации сè почесто користат дигитални алатки за застапување, информирање, организирање кампањи и поттикнување граѓанска партиципација.

Особено значајна улога граѓанскиот сектор имаше во услови на глобални кризни состојби, како што беше пандемијата со ковид-19. Во многу држави, граѓанските организации обезбедуваа директна помош за ранливите категории граѓани, психосоцијална поддршка, дистрибуција на хуманитарна помош и различни форми на локална солидарност. Овие активности покажаа дека граѓанскиот сектор претставува важен механизам за брза општествена реакција во услови кога институционалните системи се соочуваат со ограничувања и преоптовареност (Anheier, 2014).

Современите граѓански организации сè повеќе дејствуваат и како advocacy актери кои вршат притисок за промени во јавните политики и заштита на човековите права. Во таа насока, тие не се ограничуваат само на обезбедување услуги, туку активно учествуваат во отворање јавни дебати, мониторинг на институциите и поттикнување на општествена одговорност. Ваквата улога е особено значајна во области како што се социјална правда, родова еднаквост, права на лицата со попреченост, заштита на животната средина и борба против дискриминација.

Покрај тоа, современиот граѓански сектор има значајна улога во јакнењето на социјалната кохезија и намалувањето на социјалната исклученост. Преку различни форми на локална поддршка, советување, едукација и социјална интеграција, граѓанските организации придонесуваат кон создавање поинклузивни локални заедници и поттикнување на солидарност помеѓу различните социјални групи. Во услови на растечка социјална фрагментација и економска несигурност, овие функции добиваат сè поголемо општествено значење.

Дополнително, современите граѓански организации сè повеќе функционираат преку мрежи, коалиции и партнерства на локално, национално и меѓународно ниво. Ваквото мрежно поврзување овозможува размена на ресурси, знаења и искуства, но и поголема влијателност во процесите на креирање јавни политики. Истовремено, процесите на европеизација и меѓународна соработка придонесуваат кон прифаќање нови стандарди, практики и модели на управување во граѓанскиот сектор.

Во такви околности, современиот граѓански сектор се развива како хибриден општествен простор кој функционира помеѓу државата, пазарот и граѓаните. Токму оваа позиција му овозможува, истовремено, да биде партнер на институциите, критичар на јавните политики и носител на различни форми на социјална солидарност и граѓанска мобилизација.

4. Предизвици на современиот граѓански сектор

И покрај зголеменото општествено значење и проширувањето на неговите функции, современиот граѓански сектор се соочува со бројни структурни, институционални и организациски предизвици кои влијаат врз неговата автономија, одржливост и јавна легитимност. Процесите на професионализација, институционализација и растечката зависност од различни финансиски извори создаваат нови дилеми поврзани со идната улога и карактер на граѓанските организации во современите демократски општества.

Еден од најзначајните предизвици претставува финансиската зависност на граѓанските организации. Голем број организации функционираат преку проектно финансирање, донации и грантови од

меѓународни организации, државни институции или приватни фондови. Ваквиот модел често создава нестабилност, краткорочно планирање и зависност од приоритетите на донаторите (Salamon & Anheier, 1997). Во одредени случаи, организациите се принудени да ги приспособуваат своите активности и приоритети според достапните финансиски механизми, што може да влијае врз нивната автономија и автентична јавна мисија.

Дополнителен предизвик претставува процесот на професионализација и бирократизација на граѓанскиот сектор. Зголемените барања за административна отчетност, финансиска контрола, лиценцирање и исполнување професионални стандарди придонесуваат кон трансформација на организациите во сè покомплексни институционални структури. Иако ваквите процеси можат да придонесат кон подобрување на квалитетот на услугите и институционалната стабилност, тие, истовремено, носат ризик од намалување на волонтерскиот дух, активизмот и непосредната поврзаност со локалните заедници (Evers & Laville, 2004).

Во Република Северна Македонија, реформите во системот на социјална заштита по 2019 година создадоа нов простор за институционално вклучување на граѓанските организации во обезбедувањето социјални услуги. Воведувањето на системот на лиценцирање овозможи поголем број граѓански организации да станат формални даватели на услуги во заедницата, особено во областа на поддршка на лица со попреченост, стари лица и лица во социјален ризик. Истовремено, овие процеси отворија дилеми поврзани со административните процедури, финансиската одржливост и зависноста од јавните финансиски механизми.

Особено значајни се и процесите на деинституционализација и развој на услуги во заедницата. Современите социјални политики сè повеќе се ориентираат кон поддршка која се обезбедува во локалната заедница, наместо преку големи институционални системи. Во вакви услови, граѓанските организации често добиваат централна улога во обезбедувањето услуги, но, истовремено, се соочуваат со ограничени ресурси, недоволна институционална поддршка и зголемени очекувања од страна на јавноста и институциите (Gilbert, 2002).

Во современите демократски системи значајно прашање претставува и политизацијата на граѓанскиот сектор. Во одредени општества, граѓанските организации можат да бидат изложени на политички влијанија, инструментализација или селективна институционална поддршка. Ваквите процеси создаваат ризик од нарушување на независноста на организациите и намалување на јавната доверба во нивното дејствување. Особено во посттранзициските општества, политичката поларизација и клиентелистичките односи можат да влијаат врз перцепцијата на граѓанскиот сектор како независен коректив на јавните политики (Howard, 2003).

Македонските истражувања дополнително укажуваат дека јавната доверба во граѓанскиот сектор останува релативно променлива и често е условена од политичката поларизација и недоволната информираност на граѓаните за улогата на организациите. Анализите на МЦМС покажуваат дека одржливоста на граѓанските организации, нивната финансиска независност и јавниот кредибилитет остануваат едни од клучните предизвици за понатамошниот развој на граѓанското општество во Северна Македонија.

Современите граѓански организации се соочуваат и со предизвикот на одржување на јавната доверба и легитимност. Во услови на зголемена јавна чувствителност кон прашањата на транспарентност, отчетност и користење на финансиски ресурси, граѓанските организации се под постојан притисок да ја оправдаат својата јавна улога и општествена релевантност. Дополнително, во јавноста често се присутни дилеми поврзани со финансирањето на организациите, нивната политичка поврзаност или реалното влијание врз општествените процеси.

Особено видлива беше улогата на граѓанскиот сектор за време на пандемијата со ковид-19. Во услови на институционална преоптовареност и ограничени капацитети на јавните системи, голем број граѓански организации обезбедуваа хуманитарна помош, психосоцијална поддршка, достава на храна и лекови, како и различни форми на локална солидарност. Овие активности ја потврдија важноста на граѓанскиот сектор како механизам за брза општествена реакција и поддршка на ранливите категории граѓани во услови на кризни состојби (Anheier, 2014).

Предизвик претставуваат и односите помеѓу самите граѓански организации. Зголемената конкуренција за проекти, финансиски ресурси и институционална поддршка понекогаш доведува до фрагментација, конфликтност и намалена меѓусебна соработка. Иако конкурентноста може да придонесе кон развој на покралитетни услуги и организациски капацитети, таа, истовремено, може да влијае врз слабеење на солидарноста и колективното дејствување во граѓанскиот сектор.

Во Република Северна Македонија, овие предизвици добиваат дополнителна специфичност во контекст на посттранзицискиот развој, институционалните реформи и ограничените финансиски ресурси. Граѓанските организации често функционираат во услови на нестабилно финансирање, зависност од меѓународни донатори и ограничена институционална поддршка. Истовремено, процесите на реформи во системот на социјална заштита создаваат потреба од поголема професионализација, институционална соработка и развој на организациски капацитети.

Дополнителен предизвик претставува потребата од воспоставување рамнотежа помеѓу институционалната соработка и зачувувањето на

критичката улога на граѓанскиот сектор. Од една страна, современите општества бараат поголемо партнерство помеѓу државата и граѓанските организации во обезбедувањето услуги и креирањето јавни политики. Од друга страна, прекумерната институционална зависност може да доведе до намалување на автономијата и критичката позиција на организациите во однос на јавните политики и институционалните практики.

Во такви услови, идниот развој на граѓанскиот сектор зависи од неговата способност да ги надмине овие предизвици, притоа зачувувајќи ги основните вредности на автономија, солидарност, јавен интерес и граѓанска партиципација. Токму затоа, современиот граѓански сектор се наоѓа помеѓу потребата за институционална адаптација и потребата да остане простор на критичка јавност, социјална солидарност и демократско учество.

Заклучок

Современите општествени промени суштински ја трансформираа улогата и позицијата на граѓанскиот сектор во современите демократски општества. Процесите на глобализација, дигитализација, економска несигурност, демографски промени и растечки социјални ризици создадоа нови општествени потреби кои сè потешко можат да бидат адресирани исклучиво преку традиционалните институционални механизми на државата. Во такви услови, граѓанскиот сектор се јавува како значаен општествен актер кој има сè поважна улога во процесите на социјален развој, демократско управување и заштита на јавниот интерес.

Анализата покажа дека современите граѓански организации одамна ги надминаа традиционалните рамки на хуманитарно дејствување и граѓански активизам. Денес тие сè повеќе се јавуваат како даватели на социјални услуги, социјални иноватори, посредници помеѓу граѓаните и институциите, мобилизатори на локалните заедници и партнери во процесите на креирање јавни политики. На тој начин, граѓанскиот сектор придонесува кон јакнење на социјалната кохезија, партиципативната демократија, локалниот развој и социјалната инклузија. Особено значајна е улогата на граѓанскиот сектор во обезбедувањето услуги за ранливите категории граѓани и развојот на услуги во заедницата. Процесите на деинституционализација, плурализација и децентрализација на современите системи на социјална заштита создадоа простор за поголемо институционално вклучување на граѓанските организации во системот на социјални политики. Во Република Северна Македонија, овие процеси добија особено значење преку реформите во социјалната заштита и воведувањето на лиценцирање на давателите на социјални услуги.

Истовремено, трудот покажа дека проширувањето на улогите на граѓанскиот сектор отвора и бројни предизвици поврзани со финансиската зависност, политичките влијанија, професионализацијата,

бирокупатицијата и јавната доверба. Зголемената институционална вклученост на граѓанските организации создава потреба од воспоставување рамнотежа помеѓу соработката со институциите и зачувувањето на автономијата, критичката позиција и јавната мисија на организациите.

Во посттранзициските општества, вклучително и во Северна Македонија, овие предизвици добиваат дополнителна специфичност поради политичката поларизација, ограничените финансиски ресурси, зависноста од донаторски механизми и нестабилните институционални капацитети. Сепак, и покрај овие ограничувања, граѓанскиот сектор останува значаен фактор во процесите на демократизација, социјална солидарност и развој на локалните заедници. Сознанијата од домашните истражувања потврдуваат дека граѓанскиот сектор во Северна Македонија претставува значаен фактор во процесите на демократизација, јавна партиципација и обезбедување услуги во заедницата. Истовремено, анализите на МЦМС и други автори укажуваат дека организациите и понатаму се соочуваат со предизвици поврзани со финансиската одржливост, јавната доверба и институционалната автономија.

Оттука, може да се заклучи дека идната релевантност на граѓанскиот сектор ќе зависи од неговата способност да се приспособува на променливите општествени услови, притоа зачувувајќи ги вредностите на автономија, солидарност, јавен интерес и граѓанска партиципација. Во услови на растечка комплексност на современите општества, граѓанскиот сектор ќе продолжи да претставува важен посредник помеѓу државата, пазарот и граѓаните, како и значаен носител на демократски и социјални процеси.

Библиографија

- Anheier, H. K. (2014). *Nonprofit organizations: Theory, management, policy* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315851044>
- Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. Sage Publications.
- Castells, M. (2010). *The rise of the network society* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton University Press.
- Evers, A., & Laville, J. L. (Eds.). (2004). *The third sector in Europe*. Edward Elgar Publishing.
- Giddens, A. (1998). *The third way: The renewal of social democracy*. Polity Press.

- Gilbert, N. (2002). *Transformation of the welfare state: The silent surrender of public responsibility*. Oxford University Press.
- Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy*. MIT Press.
- Howard, M. M. (2003). *The weakness of civil society in post-communist Europe*. Cambridge University Press.
- Кацарска, С. (2020). *Граѓанското општество и процесот на европска интеграција во Северна Македонија*. Скопје: Институт за европска политика (ЕПИ).
- Lewis, D. (2001). *The management of non-governmental development organizations*. Routledge.
- Македонски центар за меѓународна соработка (МЦМС). (2022). *Довербата на граѓаните во граѓанските организации во Северна Македонија*. Скопје: МЦМС.
- Македонски центар за меѓународна соработка (МЦМС). (2023). *Состојбата на граѓанското општество во Северна Македонија*. Скопје: МЦМС.
- Марковиќ, Н. (2020). *Цивилно општество: историјат и современи сфаќања*. Скопје: Институт за демократија „Социетас Цивилис“.
- Moulaert, F., MacCallum, D., Mehmood, A., & Hamdouch, A. (2013). *The international handbook on social innovation: Collective action, social learning and transdisciplinary research*. Edward Elgar Publishing.
- Pierson, P. (2001). *The new politics of the welfare state*. Oxford University Press.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Rhodes, R. A. W. (1996). The new governance: Governing without government. *Political Studies*, 44(4), 652–667. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1996.tb01747.x>
- Salamon, L. M. (1995). *Partners in public service: Government-nonprofit relations in the modern welfare state*. Johns Hopkins University Press.
- Salamon, L. M., & Anheier, H. K. (1997). *Defining the nonprofit sector: A cross-national analysis*. Manchester University Press.